

Lesbrief

Lesmateriaal introductieles

I

Onderwerp: Wat is de Limes?

Onderwerp: Wat is de Limes?

Wat is de Limes?

De limes is de noordgrens van het Romeinse Rijk. Deze grens is ongeveer 7000 kilometer lang. De Limes had verschillende gedaanten: in Engeland was het een muur (de Muur van Hadrianus), en ook tussen de Rijn bij Bonn in Duitsland en de Donau in Rusland, liep de grens over het land heen. Maar op het Nederlands grondgebied viel de Limes samen met de Rijn. De loop van die Romeinse Rijn is tegenwoordig nog bijna hetzelfde, alleen heet de rivier nu stroomafwaarts Rijn, Nederrijn, Kromme Rijn, Leidsche Rijn en Oude Rijn. De Rijn verdeelde Nederland eigenlijk in twee stukken: de beschaafde Romeinse kant in het zuiden en de 'barbaarse' kant in het noorden. De Rijn is bijna vier eeuwen lang, van 19 voor Christus tot 450 na Christus) grensrivier geweest.

Geschiedenis van de Limes

Rond 50 voor Christus versloeg Julius Caesar de Keltische volkeren in het huidige Engeland. Vol trots vertelde hij dat het hele gebied tot aan de Rijn door zijn troepen was veroverd. Dit was niet helemaal waar: ze ver is hij helemaal niet gekomen. Augustus, zijn neef en opvolger, legde vervolgens in 19 voor Christus een legerkamp aan dat hij Noviomagus noemde, het huidige Nijmegen. Het jaar 19 voor Christus is daarmee het officiële begin van de Romeinse tijd in Nederland.

Augustus wilde graag bereiken wat Caesar niet was gelukt: heel Germania veroveren. In 9 na Christus, maakte een lokale opstand een einde aan die ambitie. Keizer Caligula (37-41 na Christus) en keizer Claudius (41-54 na Christus) besloten dan ook niet veel later dat de Rijn eigenlijk wel een goede grens was en dat ook maar moest blijven. Om er zeker van te zijn dat het gebied rustig bleef, lieten zij de Rijn versterken met forten en wachttorens. Hiermee was de Limes geboren. Later die de Rijn als bewaakte handelsroute van en naar andere forten en helemaal naar Engeland.

Stel de leerlingen de volgende vraag: Waarom was de Rijn zo belangrijk voor de Romeinen?

De Romeinen waren de eersten die voor militaire doeleinden grootschalig in het Nederlandse landschap ingrepen. De Oude Rijn was een belangrijke militaire verkeersader waar mensen en goederen over werden vervoerd. Ter bescherming van deze handelsroute werden forten opgetrokken. Vanaf de huidige Duitse grens tot aan de Noordzee verschenen in totaal 19 forten, afgewisseld met wachttorens. Deze militaire opstelling bracht een enorme economische activiteit teweeg. Het leger had voedsel, goederen en vakmensen nodig zoals smeden en houtbewerkers. Hierdoor ontstond rond de legerkampen een bloeiende economie. Verschillende Nederlandse steden zoals Nijmegen en Utrecht zijn in de Romeinse tijd ontstaan.

Naast handelsroute, was de Oude Rijn ook letterlijk de grens van het Romeinse Rijk in het noorden. De rivier oversteken was bijzonder lastig. De Oude Rijn vormde zodoende een natuurlijke scheiding tussen het barbaarse noorden en het Romeinse zuiden van het gebied, waar de Romeinen nauwelijks iets aan hoefden te doen. Het bewaken van de grens was voldoende om de orde en rust te kunnen garanderen.

Stel de leerlingen de volgende vraag: 'Hadden de Romeinen al een TomTom of ander navigatiesysteem?'

De Romeinen waren enorm gericht op expansie en het overheersen van de wereld. Het Romeinse Rijk zou uiteindelijk een zeer groot deel van de op dat moment bekende wereld beslaan. De Romeinen waren zich er terdege van bewust, dat zij het Rijk alleen konden behouden als zij het bestuur, de grensbewaking en de handel en logistiek strak organiseerden.

Van oudsher verplaatste men manschappen en goederen bij voorkeur over land via het zeer uitgebreide en snelle wegennetwerk waarmee steden en forten verbonden waren. Dit wegennetwerk werd nauwkeurig vastgelegd op grote reiskaarten. Een Romeinse reiskaart was niet bedoeld als een realistische weergave van de wereld, zoals bij een moderne atlas. De kaarten gaven slechts aan hoe lang het duurde om van de ene plaats naar de andere te komen. Voor de handel was dit een belangrijk element: er kon van tevoren worden berekend hoe lang het transport van goederen en manschappen in beslag zou nemen.

De Kaart van Peutinger is de enige Romeinse kaart die nog bestaat. De kaart is een kopie van een Romeinse reiskaart uit de 3e of 4e eeuw na Christus. Zij beslaat een gebied van Groot-Brittannië, Spanje en Noord-Afrika in het westen tot de rivier de Ganges in India in het oosten. De Kaart van Peutinger bestond oorspronkelijk uit 12 bladen van ongeveer 38 cm hoog, elk 59 tot 65 cm lang, met een totale lengte van 6,82 m. Het eerste blad, met daarop het Iberisch Schiereiland en de Britse eilanden is helaas verloren gegaan. De kaart laat uitstekend de schematische voorstelling van het wegennet en de etappeplaatsen in het Romeinse Rijk zien. Over het grootste deel van de kaart zijn ook de afstanden van de etappes aangegeven, deels in Romeinse mijlen, de milia passuum, en voor het Gallische deel in leugae, ongeveer 1,5 Romeinse mijl. De Limes en de daarbij behorende forten en steden, bevindt zich helemaal bovenin aan de linkerkant van de kaart. Op dit detail van de Kaart van Peutinger, ziet u enkele plaatsen langs de Limes die de leerlingen ongetwijfeld zullen herkennen!

Lugdunum	Katwijk aan Zee
Pretoria Agrippinae	Valkenburg
Matilone	Leiden
Albaniana	Alphen aan den Rijn
Nigrum Pullum	Zwammerdam
Laurium	Woerden

Wellicht vindt u het leuk om het kader van het vak aardrijkskunde, nog wat dieper op de kaart in te gaan. U zou de kinderen kunnen laten raden welke namen de steden van de kaart tegenwoordig hebben. Om u daarbij op weg te helpen, vindt u hieronder een lijstje van Nederlandse steden die op de kaart staan. Het zal U opvallen dat Utrecht (Traiectum) niet op de lijst staat. Dat klopt! Utrecht was allang gesticht door de Romeinen, maar is in de Middeleeuwen niet meegekopieerd!

Nederlandse steden of locaties op de kaart zijn onder meer:

Lugdunum Batavorum	De Brittenburg bij Katwijk aan Zee
Praetorium Agrippinae	Valkenburg (Zuid-Holland)
Matilone	Leiden-Roomburg
Albaniana	Alphen aan den Rijn
Catualium	Heel
Forum Hadriani	Voorburg
Flenio	mogelijk Vlaardingen
Tablis	Oud-Alblas?
Caspingio	Asperen?
Grinnibus	Rossum (Gelderland)?
Ad Duodecimum	onbekend (Wamel?)
Ulpia Noviomagus Batavorum	Nijmegen
Ceuclum	Cuijk
Coriovallum	Heerlen

U kunt de leerlingen laten zien dat alle Romeinse steden in Nederland langs het water van de Oude Rijn werden gebouwd. Dit geeft u een ezelsbruggetje naar verdieping over de Limes, de noordgrens van het Romeinse Rijk, die grotendeels gevormd werd door het water.

Tip! gebruik een atlas om te laten zien dat de aangehaalde plaatsen, vandaag de dag nog steeds bestaan. Gebruik een online afbeelding als u beschikt over een digibord met internetverbinding. U kunt de volgende linkjes gebruiken:

De gehele Peutinger kaart, met daarop aan de linkerzijde het vel met daarop ook Germania Inferior, waar ook Nederland bij hoorde.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Tabula_Peutingeriana#/media/Bestand:TabulaPeutingeriana.jpg

Moderne kaart van het noordelijke deel van het Romeinse Rijk, met daarop de ligging van de Limes en de forten die er langs werden gebouwd.

https://en.wikipedia.org/wiki/Lower_Germanic_Limes#/media/File:Limes1.png

Deel van de Peutingerkaart. Als u goed kijkt ziet u linksboven ook Albaniana staan, maar ook Leiden, Zwammerdam, Woerden... (feitelijk dezelfde route die je nu nog met de intercity trein neemt.)

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5e/TabulaPeutingerianaz.jpg>

Multimedia links

Wilt u ter voorbereiding liever gebruik maken van multimedia materialen, dan kunt u bijvoorbeeld via het digibord gebruik maken van het materiaal dat beschikbaar is via Entoen.nu. Op deze pagina vindt u niet alleen afbeeldingen met betrekking op de Romeinen in Nederland en de Limes, maar ook de aflevering van Klokhuis, die aan dit thema is gewijd. U kunt de pagina bereiken via onderstaande link:

<https://www.entoen.nu/en/romeinselimes>

